

САВРЕМЕНА ГЕОПОЛИТИЧКА ПОЗИЦИЈА СРБИЈЕ – ПОГЛЕД ИЗ УГЛА КЛАСИЧНЕ ГЕОПОЛИТИКЕ

Сажетак: Савремени процеси глобализације и појава нових, недржавних актера на међународној сцени, довели су до редефинисања концепта класичне геополитике. “Тврду моћ”, оличену у употреби голе силе, данас све више замењује “мека моћ”, која се састоји од другачијих видова ширења утицаја великих сила, попут економског, културолошког, идеолошког и њима сличних. Циљеви држава у међународној политици знатно су се променили, као и методе доласка до истих. Каква је геополитичка позиција Србије из угла класичне геополитике, у једном овако измењеном међународном окружењу, основни је предмет нашег истраживања. Рад је подељен у две основне целине. У оквиру првог дела, бавићемо се теоријским промишљањем класичне геополитике. Прво ћемо покушати да се упознамо са самим појмом геополитике, да бисмо, потом, пажњу посветили истакнутим представницима класичне геополитичке мисли. Објаснићемо основни појам Хартленда у геополитици и видети да ли је теорија Мекиндера примењива и на савремену констелацију моћи међу државама. Други и најважнији део рада, посвећен је анализи савремене геополитичке позиције Србије. Тако ћемо, кроз призму класичне геополитике, приступити разматрању позиције Србије према два главна савремена блока: атлантском (НАТО, САД, ЕУ) и евроазијском (Русија, Кина).

Кључне речи: класична геополитика, Хартленд, геополитичка позиција Србија, атлантизам, евроазијство

Увод

Окончањем Хладног рата и рушењем биполарног света, класична геополитика, заједно са својим основним постулатима и уверењима, нашла се пред великим изазовима. Соучена упоредо и са процесом глобализације, као и променама у односима моћи, простора и политике, “класична геополитика је сада требала аргументовати своју сврху и дати одговор на питање које су поставили критички теоретичари: *да ли је геополитика мртва?*” (Dalby & O’Tuathail, 1998, према Surak i Turčalo, 2017: 14). Да геополитика ипак није мртва, са окончањем биполарног света и рађањем униполарног, мишљења је био један

---

* tadicv33@gmail.com

од највећих савремених геополитичара, Збигњев Бжежински (*Zbigniew Kazimierz Brzezinski*), који је у свом делу “*Велика шаховска табла*” (1997), рехабилитовао империјалистичку теорију Хартленда (*Срца света*) с почетка 20. века, британског геополитичара Халфорда Мекиндера (*Halford Mackinder*). Иако изричит у свом ставу, истичући да сваки век има своју географску перспективу, те да ће, са преласком у 21. век, примат преузети нове перспективе, дијаметрално супротне онима 20. века, Мекиндерова теорија, показала је релевантност своје улоге и на савременој геополитичкој сцени (Sloan, 2013).

Бурна дешавања на међународној сцени на почетку 21. века, попут терористичког напада на Светски трговински центар 2001. године, затим америчка интервенција на Ирак и Авганистан, Глобални рат против тероризма, повратак Русије на међународну сцену као важног глобалног актера, јачање Кине, само су нека од најважнијих међународних збивања која су довела до враћања постулатима и теоретичарима класичне геополитике (Ajzenhamer, 2018: 281). Имајући у виду да се савремени геополитички токови и тенденције, као и њихова комплексност, одражавају као такви на свим референтним нивоима безбедности, од глобалног, преко регионалног, до националног, класична геополитика „дебитовала“ је и на домаћој сцени. Простор бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, који се данас у међународним односима популарно назива регионом Западног Балкана, очувао је и у постхладноратовској епохи епитет “бурета барута“. Заправо, период Хладног рата од 1945. до 1990. године био је најмирнији период у новијој југословенској и историји српског народа. Међутим, крај Хладног рата и закорачење у период тзв. геополитике проширења на овим просторима пропратили су распад СФРЈ, ратови који су вођени до 1995. године, укључујући и НАТО агресију на Савезну Републику Југославију 1999. године, као и једнострано проглашење независности Косова и Метохије од Србије 2008. године – оба догађаја противна свим начелима међународног права.

У оквиру овог рада, бавићемо се савременом геополитичком позицијом Србије, могућностима које Србија има у условима међународне политике и друштвено-економских односа 21. века, узимајући у обзир и војну димензију читаве проблематике, која је у геополитичком дискурсу неизоставан сегмент. Из тог разлога, опредељење нам је дату позицију сагледати кроз призму класичне геополитичке мисли. У том настојању ћемо уводни део рада посветити промишљању главних идеја класичне геополитике, оличених у радовима њених најистакнутијих теоретичара – представника немачке, англосаксонске и руске геополитичке школе; истичући, притом, свакако Мекиндера и његову теорију *Хартленда*, која свој корен има у становишту да: “Ко контролише појас Евроазије – тај контролише читав свет”. И мада је биполарни светски поредак постао историјска категорија, као такав оставши у 1991. години с разлазом 15 совјетских социјалистичких република и падом комунизма, не смемо да занемаримо значај два табора на геополитичкој мапи савременог света – с једне стране НАТО пакта, предвођеног Сједињеним Америчким Државама и евроазијске идеје, с друге стране, чији су носиоци Руска Федерација и Народна Република Кина.

Основе појма „геополитика“ и „класична геополитика“

Покушај појмовног одређења геополитике

Различити аутори на различите начине дефинишу појам геополитике, њене циљеве и области проучавања. Најпре, сам појам геополитика води порекло од две старогрчке речи: *gea* - што значи Земља, па отуда и префикс *ge*, и грчке речи *polis/politea*, што значи политика. Њено етимолошко значење је “географија политике” или “политика простора”. Сам термин “геополитика” први пут је употребио шведски научник Рудолф Кјелен (*Rudolf Kjellen*) 1889. године (Kolev, 2013: 228). Карл Хаусхофер (*Karl Ernst Haushofer*), један од пионира геополитике, истиче да се геополитика може одредити као „историјска синтеза географије, историје, политичке науке, економије и социологије, погодна за практично политичко деловање, избегавање пораза у рату за простор и природна богатства, као и за доношење политичких одлука” (Haushofer, 1986, према Proroković, 2017: 405). За руског истраживача Александра Дугина (*Александр Гельевич Дугин*), “геополитика је наука о сучељавању цивилизација... дисциплина која разматра историјску, стратешку, географску и планетарну реалност са тачке гледишта сучељавања двеју типова цивилизације – цивилизације Копна и цивилизације Мора” (Dugin, 2004: 181). Споменућемо и енциклопедијску дефиницију геополитике, према којој иста представља „науку о утицају природе једне земље (географског положаја, климе, тла, воде и др.) и њене економско-друштвене, политичке и културне надоградње на историјски развој једне нације и на њен међународни положај“ (Mala enciklopedija, 1968, према Kolev, 2013: 246).

Разумевање геополитике немогуће је без разумевања појма моћи, јер геополитика свој основ гради на феномену моћи. Моћ је један од основних геополитичких појмова и основно средство за остваривање националних и геополитичких циљева држава на глобалном плану, те је из тог разлога јако битно проникнути и разумети суштину њеног појма (Kolev, 2013: 228). Амерички политиколог Роберт Дал (*Robert A. Dahl*), моћ је дефинисао као “способност да се други субјект натера да уради нешто што иначе не би чинио” (Simić, 1999: 224). Дал је до ове дефиниције моћи дошао на основу схватања Макса Вебера¹ (*Maximilian Weber*), који је остварио највећи утицај на дефинисање моћи у међународним односима. Суштина Веберовог одређења моћи јесте у наметању сопствених интереса или воље неке. Важно је нагласити да су се класични реалисти у навећој мери позивали на, овако тумачен, Веберов концепт моћи.

Када је реч о појму “геополитичка моћ”, треба истаћи да је он новијег датума и да сам појам произилази из повезаности геополитике и политичке моћи. Заправо, можемо рећи да геополитичка моћ представља посебан облик политичке моћи, са примарно израженим просторним карактером, манифестујући се и остварујући на одређеној територији (Kolev, 2013: 240). На међуна-

¹ Макс Вебер (1864-1920), немачки филозоф и социолог, био је један од оснивача модерне социологије.

родном нивоу, основни носиоци геополитичке моћи су државе, које представљају основне територијализоване политичке заједнице. Занимљиво становиште геополитичке моћи дао је амерички политиколог Ханс Моргентау (*Hans Joachim Morgenthau*), који се у својој књизи “*Политика међу нацијама: рат за моћ и мир*”, у великој мери бавио структуром геополитичке моћи. Посебну пажњу посветио је елементима националне моћи, сматрајући да је наведена саграђена од девет елемената: географског положаја (најстабилнији и најтрајнији елемент); природних ресурса; војне оспособљености; демографских карактеристика становништва; националног карактера становништва; националног морала; квалитета дипломатије и способности владе (Morgenthau, 1967, према Kolev, 2013: 247).

Теоријске струје у оквиру класичне геополитике

Како се овај рад бави анализом савремене геополитичке позиције Србије, посматране из угла класичне геополитике, упутно је, најпре, пажњу посветити промишљању основних постулата класичне геополитике, оличених у радovima њених најистакнутијих теоретичара – представника немачке, англосаксонске и руске геополитичке школе. У том настојању, а имајући у виду значај теоријских промишљања истакнутих представника, која објашњавају конкретне историјске дискурсе, тумачећи националне геополитичке тежње држава на глобалној сцени, у даљем тексту позиваћемо се на рад проф. др Филипа Ковачевића (Ковачевић, 2014). Аутор у свом делу: „*Теоретичари класичне геополитике*“, на врло свеобухватан и систематичан начин, даје приказ и критичко тумачење главних идеја класичне геополитичке мисли, те тако пружа основу за наставак научног изучавања геополитике, почев од њених метода, све до анализе конкретних међународних догађаја на свим унутрашњим и спољним динамикама (Ковачевић, 2014: 11).

Основно становиште од којег полази класична геополитика јесте важност географске позиције, тачније, географског положаја који одређена држава заузима. Колико је географски положај важан, говорио је још Аристотел у својој “*Политици*” (Ковачевић, 2014: 13). Много векова после Аристотела, велики број филозофа и политичких теоретичара попут Канта, Хегела, Русоа и других, бавио се односом између географије, политике и менталитета. Однос ова три елемента, њихова међусобна повезаност и испреплетаност, постаће касније предмет геополитике као посебне науке у корпусу друштвених наука (Ковачевић, 2014: 13).

Међу теоретичарима класичне геополитике најутицајније је име Халфорда Мекиндера (*Halford Mackinder*), британског географа, академика и политичара који је живео и радио у другој половини 19. и првој половини 20. века. За Мекиндера се везује чувена “*теорија Хартленда*”, према којој историја света представља резултат константног надметања *Сила мора* и *Сила копна* око превласти над “Хартлендом”, тј. *Срцем света*. Хартленд или *Средишња земља*, према Мекиндеру, обухвата евроазијску теориторију, а највећим делом

област данашње Русије. Ко влада средишњом земљом, тј. Хартлендом, тај влада целим светом, сматрао је Мекиндер. Његова формула за “владање светом”, која је и данас у центру геополитичких расправа, гласи: „Ко влада Источном Европом, влада Средишњом земљом; Ко влада Средишњом земљом, заповеда Светским острвом (Евроазија и Африка); Ко влада Светским острвом, влада читавим светом“ (Ковачевић, 2014: 21). Дакле, према мишљењу Мекиндера кључно питање било је како надzirати Средишњу земљу, с обзиром да ко њом управља, тај влада целим светом. Одговор на питање Мекиндер проналази у стварању независних држава, попут државе Јужних Словена, Грчке и Бугарске, преко којих би се могла константно надzirати Средишња земља. Такође, Мекиндер истиче како, а с обзиром да поморска моћ не може да допре до затвореног *срца земље* (*Хартленда*), развој железничког транспорта, те могућност преузимања, тада још увек, британске улоге светског хегемона, омогућује најбоље потенцијале Русији за остваривање доминације у Евроазији (Зарић, 2015: 24).

Друго име које се везује за англосаксонску школу геополитике јесте Алфред Тајер Мехен (*Alfred Thayer Mahan*), који се сматра уједно родоначелником америчке геополитичке школе. Попут Мекиндера, као и осталих теоретичара класичне геополитике, Мехен сматра да у историји успона и падова држава, њихових владара, постоје законитости које су независне од историјског контекста (Ковачевић, 2014: 26). Да географија одређене државе, њен положај, као и морфолошка конфигурација границе, имају непобитни значај, Мехен објашњава у свом познатом делу “*Утицај поморске моћи на историју, 1660-1783*”. Овде Мехен наводи неколико фактора који утичу на историјски развој држава, међу којима се национални карактер становништва узима као примаран код свих школа класичне геополитике.

Када је реч о немачкој геополитичкој школи, за њу везујемо два имена: Фридрих Рацел (*Friedrich Ratzel*) и Карл Хаусхофер (*Karl Ernst Haushofer*). Како истиче Ковачевић (2014), Рацел је творац злогласног концепта “животни простор” (*Lebensraum*), који је касније злоупотребљен за експанзионистичку спољну политику Хитлерове Немачке. Наиме, Ковачевић (2014: 32) наводи да Рацел није веровао у сталност постојећих граница, те да је заступао теорију да је сваки народ “живо тело” у сталном унутрашњем кретању, у “преливању” и ширењу територија под својом контролом. Ипак, најпознатије име немачке геополитичке школе везује се за Карла Хаусхофера. Због блиских веза са Хитлеровим замеником Рудолфом Хасом, сматра се најконтроверзнијим представником немачке геополитичке школе (Ковачевић, 2014: 33). Хаусхофер је у свом познатом делу “*Континентални блок: Берлин, Москва, Токио*”, објављеном почетком Другог светског рата, заговарао снажну везу и савезништво између Немачке и Русије. У поменутом делу, Хаусхофер се, између осталог, залаже за евроазијско удруживање, истичући да је само кроз савезништво сигурно јачање немачких спољнополитичких интереса.

Од руске класичне геополитичке школе споменућемо Николаја Данилевског, Петра Савицког и Александра Дугина. Данилевски, који је живео и радио у 19. веку, залагао се за стварање пансловенске федерације под вођством Руси-

је и заступао је тезу да супротстављени односи Русије и Западне Европе почивају на геополитичкој димензији (географској и ресурсној), превазилазећи идеолошке концепције (Ковачевић, 2014: 38) За разлику од Данилевског, који је сматрао да савезници Русије могу бити само словенске земље, Петар Савицки је током 20. века заступао тезу формирања евро-азијске империје на челу са Москвом. Од савремених руских теоретичара геополитике, битно је споменути и Александра Дугина, према којем се борба савремене Русије своди на борбу између два антагонистичка табора “атлантиста” (Сила мора) и “евроазијаца” (Сила копна) (Ковачевић, 2014: 44).

Савремена геополитичка позиција Србије

Савремено геополитичко распоређивање и надметање великих сила на Балкану, самим тим и у Србији, одвија се у доста промењеним околностима, ако се пореди са периодом од пре више од сто година, пред избијање Великог рата. Територија и географска позиција земље остају и данас важно мерило степена заинтересованости великих сила за њу, с тим што територијални интереси, из угла постмодерне геополитике, нису више примарни, те све јачу улогу преузимају други интереси, попут економско-безбедносних. Класично ратовање данас је замењено хибридним ратовањем, а државе нису више једини актери на међународној сцени, што још више усложњава савремене међународне односе, а геополитичку позицију држава чини још комплекснијом.

Посматрајући из угла класичне геополитике, Србија и Балкан још увек одржавају статус геостратешки важног простора, због свог географског положаја на коме се сударају интереси светских сила. На Балкан се, кроз призму класичне геополитике, као и на Србију која, преко Вардарско-Моравске долине, представља важан крак светских путева, “гледа као на јужни сегмент “медитеранске кључаонице”, обода евроазијског континента, што одељује његово језгро (Хартленд) од приступа светским морима (Гајић, 2015: 11). Дакле, иако је простор и данас, у одређеној мери, остао у средишту пажње, циљеви и интереси који су у домену постмодерне геополитике, нису више искључиво територијални, већ и економско-безбедносни, идеолошки, војно-безбедносни и слично, док њихови субјекти нису само државе, него и бројни други наддржавни и недржавни актери (Степић, 2017: 20). У складу са тим, доведени су у питање и постулати класичне геополитике, јер је јасно да исти не могу одговорити на савремене изазове као што је Глобални рат против тероризма или „мигрантска криза“, чије последице креирају нову геополитичку реалност Србије, реалност која се одвија изван сукоба Света копна и Света мора, омеђену потребом “доказивања” властите способности Европи (Ајзенхамер, 2018: 293). Тако се чини да су се “звезкању оружја”, политичким притисцима, директним војним агресијама, придружили “нови ратови”, који се воде без испалењеног метка и проливања крви.

Сведоци смо да је Балкан у последња два века био један од најеруптивнијих геополитичких чворова на свету. Србија која је смештена у средишњем

делу Балканског полуострва, представља заправо његово геополитичко средиште (*Балкански Хартленд*). Ипак, значај и важност Балкана, као простора директног (војног) надметања великих сила, данас је прилично ослабио и далеко је од онога који је Балкан имао са избијањем Првог светског рата. Тежиште главних геополитичких надметања, данас се налази у другим регионима, попут Блиског истока, Кавказа и Украјине. Међутим, било би погрешно тврдити да је Балкан, посматрајући из угла класичне геополитике, изгубио геостратешки значај. Напротив, регион Балкана и даље је важан великим силама у остваривању њихових геоекономских интереса који су битна карика у постизању њихових ширих геополитичких циљева. Да је Балкан географски и економски важно поднебље, доказују стратешки пројекти великих сила попут руског “Турског тока” и кинеског “Новог пута свиле”.

Рушење комунизма, окончање Хладног рата и процес глобализације, доста су утицали и на геопростор Балкана. Те промене испољиле су се у геополитичком прекомпоновању, економским процесима, етнодемографској структури и укупним демографским проблемима (Sekulović, Gigović, 2008: 10). На прелазу из 20. у 21. век и са појавом нових безбедносних изазова постало је јасно да се на проблеме новог доба неће више моћи одговорати постулатима класичне геополитике.

Као што је претходно истакнуто, у глобалном геополитичком погледу, простор Балкана заузима посебно место, али не представља више простор преко којег се директно конфротирају велике силе. Ипак, посматрајући положај Балкана из угла светске геополитичке структуре, а анализирајући из угла класичне геополитике, на овом поднебљу се и данас сударају геостратешки интереси Немачке, односно ЕУ - у својству наддржавног ентитета; интереси атлантског света (главни представник су САД); интереси Евроазијског света (Русија и Кина) и интереси исламског света. Битно је да нагласимо да овде није само реч о геостратешким интересима из угла класичне геополитике, већ из угла постмодерне геополитике, где интереси великих нису доминантно територијални, већ имају, пре свега, друге димензије, попут, претходно истакнуто, економско-безбедносне.

Између „атлантизма“ и „евроазијства“

Чињеница да се у Србији данас сучељавају геополитички интереси, посебно у економској сфери, више светских и регионалних сила, показује да се савремена геополитичка позиција Србије, иако не тако јасна и огољена, а посматрано из угла постмодерне геополитике, карактерише знатно већим степеном комплексности. У мору различитих и антагонистичких интереса великих сила на овом поднебљу, треба наћи начин и изборити се за своје националне циљеве.

Геополитичка позиција Србије, као таква, данас не може да се мери са геополитичком позицијом Србије пред избијање Првог светског рата. Тако, држава која је тада имала изразити интерес на овим просторима, а која је и

данас важан економски и политички чиналац у Србији, јесте Немачка. У раду Емилије Манић и Миломира Степића под називом: “*Геополитички и геокономски узроци Првог светског рата*”, добро је представљена теоријска позадина немачког продора на Исток и јасно предочени прави узроци избијања Првог светског рата. Да је економски фактор, борба за колоније и ширење економског утицаја, пре свега Немачке, била кључни и главни мотиватор за избијање Великог рата, детаљно је образложено у горе споменутом раду. Због изразите британске доминације морима тада, Немачка, као континентална сила, бива приморана да преусмери остваривање својих геополитичких интереса на копно кроз реализацију тзв. Багдадске железнице. Багдадска идеја симболизовала је тада геополитичку трансверзалу Хамбург – Берлин – Беч – Београд – Софија - Константинопољ – Багдад - Басра, а која је имала за циљ да повеже Северно море (Атлантски океан) са Персијским заливом (Индијски океан) (Манић & Степић, 2015: 9). Сто година након окончања Великог рата и седамдесет од завршетка Другог светског рата, Немачка је и данас најјача европска економија и једна од најјачих економија света. Њен економски интерес у Србији и на Балкану огледа се кроз коришћење саобраћајне инфраструктуре, приступ ресурсима и постојање тржишта на којем може да пласира своју робу. Дакле, геостратешки интереси Немачке у Србији првенствено су економско-финансијске и енергетске природе, што, уколико поредимо Немачку данас, са Немачком пред избијање Великог рата, води ка закључку да се њени спољнополитички интереси знатно разликују. Међутим, проширен спектар интереса којима државе настоје остварити своје кључне геополитичке циљеве, не искључује нужно могућност њиховог разматрања из угла класичне геополитике.

Са експанзионистичким циљевима Немачке пред Велики рат, данас се могу поредити САД и војно-политичка организација НАТО, у којем Вашингтон игра главну улогу. Ако промислимо ко данас влада светским морима, видећемо да је Америка заменила Британце, који су некада били најјача морска сила. Пошто је Британија доминирала морима пред Велики рат, Немачка је била приморана да преусмери свој геополитички вектор ка копну (Манић & Степић, 2015: 9). Као што знамо, констелација снага пред Први светски рат била је састављена од два главна војна табора: Тројне Антанте и Централних сила. Данас постоје два војно политичка блока: НАТО (атлантизам) и Шангајска организација за сарадњу (евроазијство). Ипак, односи снага умногоме се разликују од оних пред избијање Великог рата, сматрају Манић и Степић (2015), који наглашавају да се односи моћних држава 2014. године значајно разликују од равнотеже снага 1914. године.

Анализа економских и војних савезништва данас тешко да се може сагледати из угла класичне геополитике, јер се у 21. веку традиционални фактори моћи, као што су употреба војне силе и претња силом, не користе као основно средство постизања спољнополитичких циљева. Уместо некадашњих војних савеза (Сила Антанте/Централне силе), данас примат има превасходно економско повезивање кроз које се врши ширење економског утицаја. Најбољи пример јесте Европска економска заједница, данас Европска унија, основана након Другог светског рата. У Азији пример економског повезивања јесте Ев-

роазијска економска унија. Улазак Србије у ЕУ, један је од кључних спољно-политичких циљева Србије. Међутим, чланство Србије у ЕУ коче многобројни проблеми који су више геополитичке природе, а тичу се односа са Русијом. Ако сагледамо само економску компоненту односа на релацији Србија - ЕУ, приметно је да Србија од 2000. године знатно увећала своју спољно-трговинску размену са државама ЕУ, док се земље попут Немачке, Италије, Аустрије и Словеније истичу као највећи инвеститори у Србији (Progoковић, 2017: 407).

Уколико савремену геополитичку позицију Србије покушамо да сагледамо из угла класичне геополитике, која потенцира војно савезништво међу државама као сигуран метод заштите њихових интереса, пажњу можемо усмерити на релацију Србија -НАТО. НАТО је данас најјачи војно политички савез, а стожер његове моћи и утицаја чине Сједињене Америчке Државе. Сагледавањем простора Балкана и Источне Европе, бива уочиво да је Србија (поред БиХ) једина изван овог војно-политичког блока, чије је ширење на Исток, а према Митровићу (2008: 12) „олично у функцији опкољавања Русије и остваривања далекосежних циљева у трансконтиненталној геостратегији САД - освајање Евроазије, како о томе пише Бжежински у *“Великој шаховској табли”*. Атлантске интересе у Србији и на Балкану (али и шире), оличене превасходно у интересима Сједињених Америчких држава, првенствено треба посматрати из угла класичне геополитике и теорије Средишње земље, популарног Хартленда, теоретичара Мекиндера. Разлоге за то можемо пронаћи у сепаратистичким тежњама у Србији, који се у потпуности испољавају на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, потпомогнуте НАТО агресијом на Савезну Републику Југославију и незаконитим отцепљењем наведене покрајине, а покренуте у функцији: даље дезинтеграције Србије у циљу њеног слабљења; као новог геополитичког мостобрана према Истоку; као „тројанског коња“ у утроби Европе у циљу подривања њене стабилности (Mitrović, 2008). Имајући у виду изнето, иако се Србија за сада декларише као војно-неутрална, остаје питање колико ће дуго моћи да “чува” ту позицију. Свакако, Београд мора избећи потенцијалну опасност да се нађе између “чекића и наковња” у отвореној ривализацији између атлантизма, САД и Европске Уније са једне стране, и евроазијства, односно Русије са друге стране (Babić, 2018: 6).

Када је реч о Русији и њеним интересима на Балкану и Србији, они су првенствено енергетске природе, а ако се, најпре, сагледа да је Москва на датом простору главни добављач енергената. Ипак, било би површно анализирати интересе Русије у Србији само из економског угла. С обзиром да се Србија налази на југозападним границама евроазијског геополитичког простора, о којем говори руски геополитичар Александар Дугин, она је гранична држава руске сфере утицаја, те је, самим тим, важна за Москву. Због тога, може се говорити о три разлога зашто Србија треба бити заинтересована за приближавање Евроазијској унији: на првом месту због позиције Русије у Савету безбедности УН када је у питању Косово; други је растући економски значај Русије, посебно у енергетском погледу (Турски ток); и на крају, реч је о историјско-културним и политичким везама Србије и Русије кроз историју (Babić, 2018: 7).

Антагонистички односи Русије и европских земаља (ЕУ) и данас су утемељени на геополитичкој димензији (географској и ресурсној). Подсетимо, руски теоретичар класичне геополитике, Николај Данилевски, пре више од једног века тврдио је да антагонистички односи Русије и Европе почивају првенствено на геополитичкој димензији и да се западноевропске критике Русије базирају на две тезе: прва је да је Русија експанзионистичка држава; а друга је да је то мрачна сила, противница слободе и прогреса (Ковачевић, 2014: 38). Овакве критике на рачун Русије и актуелног председника Путина и данас се могу чути из западних центара моћи. Све ово и Србију ставља у прилично незавидну геополитичку позицију, а која треба да научи како да „вага“ између интереса атлантиста (НАТО и САД) и Европске уније, са једне стране, и Русије, са друге.

Стратешки пројекат Русије у Србији представља и Турски ток, чији један крак треба да иде кроз Србију, као нови вид руског геоенергетског покушаја да преко југоистока Европе дође до средишњег дела ЕУ (Гајић, 2018: 20). Русија датом енергетском стратегијом жели да смањи геополитички утицај атлантиста (НАТО/САД), које Москва види као сталну стратешку претњу. Турски ток је створен је као замена Лужном току, чија планирана изградња је обустављена због опструкција ЕУ, а под притиском САД (Гајић, 2018: 21). Вашингтону није у интересу да се у Европи спроведе руски гасни пројекат, при чему се као разлог истиче продаја гаса потрошачима у ЕУ. С друге стране, енергетско савезништво, те даље јачање културно-историјских и политичких веза са Русијом, истиче се као један од главних геополитичких интереса Србије. Међутим, како ће Србија и у будућности успевати да гради јаке везе и са Западом и са Истоком, остаје да видимо.

Да је Србија смештена на значајном геостратешком подручју, које је и данас важан простор (у територијалном смислу), на коме се укрштају интереси великих сила, показује кинески пројекат “Нови пут свиле”, којим је обухваћена и Србија. Овај кинески стратешки пројекат има за циљ да повеже Кину (Азију) са Африком и Европом кроз изградњу саобраћајне инфраструктуре, аутопутева и железница. Важно је нагласити да Кина, упоредо са копненом, настоји да развије и морску компоненту “Новог пута свиле”. Зашто је Србија важна Кини у реализовању њеног стратешког пројекта? За Пекинг, Србија и Балкан су важан део пројекта с циљем јачања политичких инфраструктурних, економских веза између Кине, Централне Азије и Европе. Као што је истакнуто, Србија се налази на важном геостратешком подручју. Од десет паневропских транспортних коридора, који спајају просторе континената од виталног стратешког значаја за Европу, три су од битног геостратешког значаја за геопростор Србије - коридори X, VII и VIII (Sekulović, Gigović, 2008: 17).

Ако поредимо период пред Први светски рат са данашњим, можемо направити паралелу између изградње Багдадске железнице, као немачког геополитичког и геоекономског пројекта, који је био део политике продора на Исток, и кинеског “Новог пута свиле”. Пројекат изградње багдадске железничке пруге није био само усмерен према Блиском истоку и нафтним лежиштима, већ је био део дубљих геоекономских и геополитичких циљева Немачке, наводи се у

раду *“Геополитички и геоекономски узроци избијања Првог светског рата”*. Поред Немачке, сличне методе користила је и тада и Аустро-Угарска, за коју је питање изградње железница подразумевало мрежу балканских железница, које би преко различитих лука и морских пролаза, доносиле економску, геополитичку и геостратешку предност Аустро-Угарској (Manić & Stepić, 2015: 2). Дакле, овде уочавамо да су геоекономски пројекти задржали своју важност, и да се данас, у знатно већој мери, користе као средство ширења политичког и неполитичког утицаја, него што су се користили некада.

Закључак

Основни постулат класичне геополитике, који нагласак ставља на географску позицију државе, остаје и данас важан. Међутим, одређени савремени проблеми, попут „мигрантске кризе“ и Глобалног рата против тероризма, доводе у питање кључне поставке класичне геополитике. Због чега? Ратови који су се некада водили не могу се поредити са савременим сукобима познатим и под називом као *“хибридно ратовање”*. Сведоци смо да се сукоби из сфере политичких односа преносе и на друге области, најпре економску, финансијску, информациону, религијску и друге. На глобалној сцени државе више нису једини актери који делају, те се појављују и други недржавни и наддржавни актери. Борба против тих нових непријатеља не може се водити методама класичне геополитике.

Веза између геополитичке позиције Србије и њене спољне политике директна је и двосмерна. Анализа њене спољне политике заправо је анализа њене геополитичке позиције. Геополитичка позиција Србије данас је комплекснија него пред избијање Великог рата, те сама чињеница да четири велике силе (САД, ЕУ, Русија, Кина) и данас имају своје интересе овде (без обзира да ли су ти интереси политичке или економске природе), много говори о важности геостратешког положаја овог поднебља. Два највећа проблема Србије данас јесу нерешен статус Косова и Метохије и „мигрантска криза“, која није само проблем Србије, него целе Европе. Незаконито отцепљење Косова од Србије, праћено агресијом на Савезне Републике Југославије 1999. године, доказује да се светске силе и данас, двадесет година после рата и дванаест након проглашења независног Косова, воде постулатима класичне геополитике. Ипак, нови проблеми попут „мигрантске кризе“ и тероризма остају нерешени из угла класичне геополитике.

Као што смо видели из анализе савремене геополитичке позиције Србије, а посматране кроз призму класичне геополитике, Србија се налази у стешњеном простору на коме се сударају интереси великих сила, груписаних у атлантисте (САД/НАТО; ЕУ), са једне стране, и евроазијате (Кина и Русија), са друге. Иако се чвориште главних геополитичких надметања светских сила данас налази у другим регионима (Кавказ, Блиски исток итд.), геостратешки положај Балкана и Србије остао је важан, а велике силе се сада надмећу преко својих економских, идеолошких и војно-безбедносних интереса.

Литература:

1. Ajzenhamer, Vladimir (2018): „Migrantska kriza kao “kriza“ klasične geopolitike?“. U Z. Lutovac i S. Mrđa (Ur.), *Savremene migracije i društveni razvoj: Interdisciplinarna perspektiva* (str. 281-296). Srpsko sociološko društvo, Institut društvenih nauka i Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet – Institut za sociološka istraživanja, Beograd.
2. Babić, Marko (2018): „Izazovi geopolitičkih koncepcija na Balkanu: Slučaj Srbije“. *Međunarodni problemi, LXIX* (2018), 1-19.
3. Ćurak, Nerzuk i Turčalo, Sead (2017): „Geopolitičke promene u svetu na početku 21. veka: Kritičke refleksije“. U I. Cvitković i M. Pejanović (Ur.), *Geopolitičke promene u svetu i Evropi i položaj Bosne i Hercegovine* (str. 13-29). Akademija nauka i umetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
4. Dugin, Aleksandar (2004): *Osnovi geopolitike*. Ekopres, Zrenjanin.
5. Simić, Dragan (1999): *Poredak sveta*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
6. Gajić, S. Aleksandar, (2015): „Između evroatlantizma i evroazijstva – položaj savremene Srbije“. *Kultura polisa, 1* (2015), 1-23.
7. Gajić, S. Aleksandar, (2018): „Aktuelna geopolitička pozicija Srbije: Između atlantizma, evroazijstva i kineskog uticaja“. *Politika nacionalne bezbednosti, 15* (2), 13-29.
8. Kolev, Dragan (2013): „Geopolitička moć: Prilog određenju pojma“. *Civitas, MMXIII* (6), 227-251.
9. Kovačević, Filip (2014): *Teoretičari klasične geopolitike*. Centar za građansko obrazovanje, Podgorica.
10. Manić, Emilija, & Stepić, Milomir (2015): „Geopolitical and Geoeconomical Causes of the First World War“. *Serbian Political Thought, 11* (1), 5-26.
11. Mitrović, Ljubiša (2008). „Geopolitička tranzicija Balkana i Nove Evrope i njihova uloga u uslovima monocentrične globalizacije sveta“. *Ekonomika, 54* (3-4), 9-14.
12. Proroković, Dušan (2017): „Geopolitičke determinante spoljopolitičkog pozicioniranja Srbije na početku 21. veka“. *Međunarodni problemi, LXIX* (4), 401-422.
13. Sekulović, Dragoljub i Gigović, Ljubomir (2008): „Evropska komponenta geopolitičkog položaja Srbije“. *Vojno delo, 3* (2008), 9-21.
14. Sloan, Geoffrey (2013): „Sir Halford Mackinder: The Heartland Theory Then and Now“. In C. Gray & G. Sloan (Eds.), *Geopolitics, Geography and Strategy* (pp. 15-39). Routledge, London.
15. Stepić, M. (2017): Od (neo)klasičnih ka postmodernim geopolitičkim teorijama. U M. Stepić (Ur.), *Svet i nove geopolitičke paradigme* (str. 13-36). Institut za političke studije, Beograd.
16. Zarić, Ivan (2015): „Klasične evroatlantske geopolitičke teorije - relevantnost na početku 21. veka“. *Kultura polisa, 1* (2015), 23-39.

MODERN GEOPOLITICAL POSITION OF SERBIA – VIEW FROM THE PERSPECTIVE OF CLASSICAL GEOPOLITICS

Summary: The modern processes of globalization and the emergence of new, non-governmental participants on the international stage, have led to a redefinition of the classical geopolitics' concept. "Hard power", the same in the use of the naked force, now increasingly replaces "soft power", which consists of different forms of spreading influence of large

powers, such as economic, cultural, ideological and similar. The objectives of the countries in international politics have changed considerably as well as methods of arrival to the same. What is the geopolitical position of Serbia from the angle of classical geopolitics, in one such amended international environment, is the main subject of our research. Work is divided into two basic units. Within the first part, we will deal with theoretical thinking of classical geopolitics. First, we will try to get acquainted with the notion of geopolitics, and then, we will pay attention to distinguished representatives of classical geopolitical thoughts. We will explain the basic notion of Heartland in geopolitics and to see if Mackinder's theory is applicable to the modern constellation of power among states. The second and most important part of work is dedicated to analyzing Serbia's modern geopolitical position. Thus, through the prism of classical geopolitics, we will approach the review of Serbia's position towards two main contemporary blocks: Atlantic (NATO, US, EU) and Eurasian (Russia, China).

Key words: classical geopolitics, Heartland, geopolitical position of Serbia, Atlantism, Eurasianism

